z 1. Tim. 5. a 1. Cor. 11.

Vidua, inquit [z], *eligatur non minor sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor.* Hoc omne præceptum de his est Viduis, quæ Ecclesiæ pascuntur eleëmosynis: & idcircò ætas præscribitur; ut illæ tantùm accipiant pauperum cibos, quæ jam laborare non possunt. Simúlque considera, quòd quæ duos habuit viros, etiam si anus est, & decrepita, & egens, Ecclesiæ stipes non meretur accipere: si autem panis illi tollitur eleëmosynæ; quantò magis ille panis [a], qui de Cælo descendit; quem qui indignè comederit, reus erit violati corporis, & sanguinis Christi? Quamquam hæc testimonia, quæ suprà posui, in quibus Viduis conceditur, ut, si velint, denuò nubant; quidam interpretantur super his viduis, quas amissis maritis sic invenerit fides Christi.

GRATIAN. 3. Pars. „ Verùm hoc eum in exhortationem vidualis continentiæ, non in condemnationem secundarum, & deinceps Nuptiarum putamus dixisse: quas multorum autoritatibus constat licitas esse, ut ex verbis ejusdem datur intelligi. Ait enim

XI. Idem Hieronymus ad Pammachium in Apologetico contra Jovinianum. [an. 390. in Palæstina.]

Nec duæ, nec tres, nec deinceps Nuptiæ sunt condemnandæ.

b Sent. 4. dist. 42. Ivo, p. 8. c. 270. Pann. l. 6. c. 62.

Aperiant [b], quæso, aures obtrectatores mei, & videant me secundas, & tertias Nuptias concessisse in Domino. Qui secundas, & tertias non damnavi; primum potui damnare matrimonium? *Idem ibidem.* §. 1. Non damno digamos, immò nec trigamos, & si dici potest, octogamos. *Idem ibidem.* §. 2. Ego etiam nunc libera voce proclamo, non damnari in Ecclesia digamiam, immò nec trigamiam: & ita licere quinto, & sexto, & ultrà, quomodo & secundo marito nubere.

XII. *Item* Augustinus lib. 2. contra Adversarium Legum, & Prophetarum, *c.* 11. [an. 420. *in Africa.*]

Secunda conjugia, sicut & prima, licita esse probantur.

c Sent. ibid. Ivo, p. 8. c. 269. Pann. l. 6. c. 22. & 61.

Deus [c] masculum, & feminam propagandi generis causâ nuptiali castitate conjunxit: & secundas Nuptias, quæ in utroque α Testamento permittuntur, licitas esse monstravit.

¶ Corr. Rom. α *Utroque.*] In originali est, *novo quoque*, cujus veræ lectionis sunt vestigia in aliquot Gratiani exemplaribus. Habent enim, *uno quoque*. Ac certè de vetere Testamento nulla erat dubitatio. Sed non est mutatum, quoniam autor Glossæ videtur legisse, *utroque.*

XIII. Idem super primam Epistolam ad Corinthios [d]. [fortè c. an. 401. *ibid.*]

De eodem.

d Glossa ord. ad c. 7. ejus Epist. e 1. Cor. 7. f Sent. ibid. Ivo, p. 8. c. 268. Polyc. l. 6. tit. 4. Pann. l. 6. c. 59. g al. damnat. h Matth. 22. i 1. Cor. 7.

Quòd si [e] *dormierit vir ejus.* Non dicit [f], primus, vel secundus, vel quotus: nec nobis definiendum est, quod non definit Apostolus. Unde nec ullas debeo damnare Nuptias, nec eis verecundiam numerositatis auferre α. Dominus autem septemviram non damnavit [g], nec dicit in Resurrectione non posse esse, sed tantùm [h]: *Neque nubent, neque nubentur.* Unde nec contra humanæ verecundiæ sensum audeo dicere, ut quoties voluerint, nubant; nec ex corde meo quotaslibet Nuptias condemnare. Quod dicitur univiræ, hoc & omni viduæ [i]: *Beatior autem erit, si sic permanserit.*

¶ Corr. Rom.] Gratianus retulit verba Glossæ ordinariæ ad *c.* 7. primæ ad Corinthios ex Augustino in libro de Bono viduitatis, *c.* 12.

α *Auferre.*] Anteà erat, *inferre.* Emendatum est ex Glossa, & B. Augustino, cujus verba referunt ceteri Collectores.

AN FILIA INVITA SIT TRADENDA ALICUI.

QUÆSTIO II.

GRATIAN. „ a C. 39. ad c. 7. Ivo, p. 8. c. 19.

Quòd autem aliqua non sit cogenda nubere alicui, Ambrosius testatur super Epistolam primam ad Corinthios [a]. [Nubat, cui vult: tantùm in Domino: id est, quem sibi aptum putaverit, illi nubat: quia invitæ Nuptiæ solent malos proventus habere. [Tantùm autem in Domino.] Hoc est, ut sine suspicione turpitudinis nubat, & viro suæ Religionis nubat.

I. *Item* Judicium Urbani Papæ. [fortè c. an. 1095. *Româ in Galliam.*]

Juramento patris non cogitur puella nubere, cui numquam assensum adhibuit.

b Sent. 4. dist. 29. Ivo, p.8. c.23. Pann. l. 6. c. 108. c al. Jordani. d al. Rideli.

Si verum [b] esse constiterit, quod nobis Legati Jordanis [c] Principis retulerunt, scilicet, quòd ipse coactus, & dolens filiam suam infantulam nolentem, flentem, & pro viribus renitentem, non assentientibus, sed valdè dolentibus matre, & parentelâ, Rainaldo Rodeli [d] [1] filio desponsaverit; quoniam Canonum & Legum autoritas talia sponsalia (ut infrà ostenditur) non approbat, ne ignorantibus Leges, & Canones, nimis durum, quod dicimus, videatur; ita sententiam temperamus, ut si Princeps cum filiæ, matris, & parentelæ assensu id, quod cœptum est, perficere voluerit, concedamus. Sin autem; Legatus noster utrasque Partes audiat: & si nihil fuerit ex parte supradicti Rainaldi ampliùs, quod impediat; ab ipso Jordane sacramentum, quòd ita constent hæc, ut dicta sunt, accipiat: & nos Canonum, ac Legum scita sequentes, deinceps non prohibemus, quin alii viro, si voluerit, prædicta filia ejus nubat [2]: tantùm in Domino.

¶ Pith. [1] *Rodeli.*] V. C. *Ridelli.*
[2] *Nubat &c.*] V. C. *tantùm in Domino nubat.*

Econtra scribit « GRATIAN.

II. Hormisda Papa Eusebio Episcopo. [c. an. 518. *Romæ.*]

PALEA.

e Extrà, de despons. impub. c. 1.

Tua Sanctitas [e] nos requisivit, Frater venerande, de filio adulto, quem pater matrimonium contrahere vult, si sine voluntate filii adulti facere potest. Ad quod dicimus, si aliquo modo non consentit filius, fieri non posse. Potest autem de filio nondum adulto, voluntas cujus nondum discerni potest, pater eum, cui vult, in matrimonium tradere: & postquam filius pervenerit ad perfectam ætatem, omnino observare, & adimplere debet. Hoc ab omnibus orthodoxæ fidei cultoribus, sancitum à nobis tenendum mandamus.

¶ Corr. Rom.] Palea hæc in Decretalibus est *c. primum tit. de despons. impub.* & in vulgatis quidem citatur ex Honorio: sed in prima Decretalium Collectione, ex Hormisda, ut hìc.

III. *Item* Urbanus II. Sanctio α Regi Aragonum. [c. an. 1090. *Româ in Hispaniam.*]

Quorum unum futurum est corpus, unus debet esse & animus: atque ideò nulla est invita copulanda alicui.

f Ivo, p. 8. c. 24. Pann. l. 6. c. 109.

De neptis tuæ [f] conjugio, quam te cuidam militi daturum necessitatis instante articulo sub fidei pollicitatione firmasti, hoc æquitate dictante decernimus, ut si illa virum illum omnino, ut dicitur, renuit, & in eadem voluntatis autoritate persistit, ut viro illi prorsùs se deneget nupturam; nequaquam eam invitam, & renitentem ejusdem viri cogas conjugio sociari. Quorum enim unum corpus est, unus debet esse & animus: ne fortè virgo, cùm fuerit alicui invita copulata, contra Domini Apostolíque præceptum, aut reatum diffidii aut crimen fornicationis incurrat. Cujus videlicet peccati malum in eum redundare constat, qui eam conjunxit invitam. Quod pari tenore de viro etiam est sentiendum.

¶ Corr. Rom. α *Sanctio.*] Sic est emendatum ex vetustis exemplaribus, Pannormia, & Historiis Regum Aragonum. Nam anteà erat, *Sacratio.*

IV. *Item* Nicolaus Radoaldo Portuensi, & Joanni Ficolensi Episcopis. [c. an. 863. *Româ in Galliam.*]

Non licet deserere viro, quam præmissis dotibus, & publica attestatione duxit uxorem.

g Ivo, p. 8. c. 334.

Lotharius Rex [g] (in Commonitorio α) profitetur, Gualdradam [3] se à patre accepisse, & sororem postmodum admisisse Huberti. Ubi primùm diligenti investigatione inquirite: & si eumdem gloriosum Regem prædictam Gualdradam præmissis dotibus, coram testibus secundùm Legem, & ritum, quo Nuptiæ celebrari solent, per omnia inveneritis accepisse, & publica manifestatione eadem Gualdrada in matrimonium ipsius admissa est; restat, ut perscrutemini, cur illa repudiata sit, vel filia Bosonis admissa. Sed quia idem gloriosus Rex metu Thiebergam admisisse se dicit; metu unius hominis tantus Rex non debuit contra Divinum præceptum in immane præcipitium mergi. In hoc certè se magis reprehensibilem ostendit, in quo amorem Dei, amori Mundi postposuit: cùm nec etiam β occisores corporis sint timendi, contra justitiam hominem impellentes. Nihil itaque vobis aliud præcipimus, manifestatione sua eodem Rege convicto, nisi ut secundùm Canonicam autoritatem nostra vice freti, causam illius definiatis. Si verò minimè probatum fuerit Gualdradam fuisse uxorem legitimam, neque Nuptiis secundùm morem celebratis, per benedictionem scilicet Sacerdotis, filio nostro Lothario extitisse conjunctam; suggerite illi, ut non molestè ferat legitimam sibi (si ipsa innocens apparuerit) reconciliari uxorem. *& infrà.* §. 1. Præterea vos scire volo: quia præfata Thieberga Apostolicam Sedem bis, & ter appellavit: & se à præfato glorioso Rege questa est injustè fuisse dejectam, & vi coactam falsum contra se composuisse piaculum. Nam eo tempore ad Apostolicam Sedem libellum appellationis suæ misit: in quo non quidem adhuc confessam, sed ut contra se falsum diceret crimen, cogi sese innotuit: insuper subjungens: [Quòd si ampliùs compulsa fuero, scitote non veritate, sed timore mortis, & evadendi studio (quia aliter non possum) quod voluerint, dicam. Vos tamen memores estote mei hæc vobis insinuantis.] Unde vobis præcipimus, ut cùm eadem Thietberga ad condictam Synodum, sicut statuimus, advenerit, causam ejus diligenti examinatione tractetis: & si ei objicitur, quòd illa se crimen aliquod admisisse confessa fuisset, & econtrà illa violentiam se pertulisse proclamaverit, vel si inimicos Judices illos sibi fuisse testata fuerit; tunc illud renovetis judicium secundùm æquitatis normam, ut justitiæ mole non opprimatur.

¶ Corr. Rom. α *In Commonitorio.*] Hæc verba videntur accipienda quasi pro titulo, & sejuncta à ceteris: ut indicetur Caput hoc sumptum esse ex Commonitorio, quod Nicolaus Legatis suis Rodoaldo Portuensi, & Joanni Ficolensi Episcopis dederit. Nam totius Capituli verba sunt ipsius Nicolai Legatos monentis, quomodo se in ea causa gerere debeant. Datum verò ab eo fuisse Commonitorium his ipsis Legatis Nicolaus in Epistola ad Episcopos in Convicinum congregatos in appendice Bibliothecæ SS. Patrum testatur his verbis: *Porrò, quid de Lotharii uxoribus censuerimus (quoniam & de hoc, nostro scripsistis Præsulatui) in Epistolarum nostrarum, quas per fratres, & Coëpiscopos nostros, Rodoaldum, & Joannem in Galliam misimus, poteritis exemplaribus reperire. Quæ videlicet exemplaria unà cum Commonitorio, quod præfatis fratribus nostris pro hac eadem causa ad Lotharium Regem missis dedimus, per fratrem, & Coëpiscopum nostrum Odonem vestræ Sanctitati transmisimus.*

β *Cùm nec etiam.*] Hæc verba non sunt hoc loco apud Ivonem: sed paulò superiùs post illa verba, *admisisse se dicit*, multa interjiciuntur, in quibus & hæc continentur, licèt alio ordine. Sed ob Glossam non est mutatum.

¶ Pith. [3] *Gualdradam.*] V. C. *Waldradam.* Ita etiam infrà.

GRATIAN. „ His autoritatibus evidenter ostenditur, quòd nisi libera voluntate, nulla est copulanda alicui.

AN POST PATRIS SPONSIONEM, ILLA POSSIT NUBERE ALTERI.

QUÆSTIO III.

GRATIAN. „ Quòd autem post parentum sponsionem aliis nubere non valeant, monstratur autoritate

I. Eliberitani Concilii, *cap.* 54. quâ dicitur. [an. 305. *in Hispania.*]

De parentibus, qui fidem frangunt sponsaliorum.

a Ivo, p. 8. c. 46.

Si qui parentes [a] fidem fregerint sponsaliorum; triennii tempore abstineant se à communione. Si tamen iidem sponsus, vel sponsa in illo [1] gravi crimine non fuerint α deprehensi; excusati erunt parentes. Si verò in eodem fuerint vitio, & polluerint se consentiendo; superior sententia servetur.

¶ Corr. Rom. α *Non fuerint.*] In originali legitur sine negatione, itémque apud Ivonem, à quo præterea abest dictio, *illo*, sicque habet, *in gravi* [2] *crimine fuerint deprehensi.*

¶ Pith. [1] *Illo.*] Abest in V. C.
[2] *In gravi &c.*] Ita etiam V. C.

GRATIAN. „ Ecce quòd non licet parentibus sponsalia filiorum suorum frangere. Verùm hoc de illis intelligendum est, quæ illorum consensu contrahuntur.

CAUSA XXXII.

GRATIAN. „ Quidam vir, cùm non haberet uxorem, quamdam meretricem sibi conjugio copulavit, quæ erat sterilis, neptis ingenui, filia originarii: quam cùm pater alii vellet tradere, huic avus eam copulavit, causâ solius incontinentiæ. Deinde hic pœnitentiâ ductus, ex ancilla propria filios sibi quærere cœpit. Posteà de adulterio convictus, & punitus quemdam rogavit, ut vi uxorem opprimeret suam, ut sic eam dimittere posset: quo facto quamdam infidelem sibi copulavit: ea tamen conditione, ut ad Christianam religionem transiret.

I. Hic primùm quæritur, an meretrix licitè ducatur in uxorem.

II. Secundò, an ea, quæ causâ incontinentiæ ducitur, conjunx appellanda.

III. Tertiò, cujus arbitrium aliqua sequatur, an liberi avi, an originarii patris.

IV. Quartò, si vivente uxore liceat alicui filios ex ancilla quærere.

V. Quintò, si ea, quæ vim patitur, pudicitiam amittere comprobetur.

VI. Sextò, si adulter adulteram possit dimittere.

VII. Septimò, si vivente dimissâ, aliam possit accipere.

VIII. Octavò, si infidelem sub præmissa conditione liceat alicui fidelium in conjugem ducere.

AN MERETRIX LICITE DUCATUR IN UXOREM.

QUÆSTIO I.

GRATIAN. „ Quòd autem meretrix in conjugem duci non debeat, multis autoritatibus, & rationibus probatur. Illa enim quæ adulterii rea convincitur, nisi post peractam pœnitentiam, in conjugii consortio retineri non debet. Unde ait

I. Joannes Chrysostomus, id est, Autor Operis Imperfecti, *Homil.* 32. super Matthæum, *c.* 19. [c. an. 400.]

Patronus turpitudinis est, qui uxorem suam adulteram dimittere noluerit.

a Sent. 4. dist. 35. Ivo, p. 8. c. 233. Pann. l. 6. c. 8.

Sicut crudelis est [a], & iniquus, qui castam dimittit; sic fatuus est, & injustus, qui retinet meretricem. Nam patronus turpitudinis ejus est, qui crimen celat uxoris.

II. *Item* Hieronymus in Comm. *ad c.* 19. Matth. [c. an. 388. *in Palæstina.*]

Causâ fornicationis vir dimittat uxorem, non tamen alteram ducat.

b Isidorus de Eccles. Offic. l. 2. c. 19. Sent. ibid. Ivo, p. 8. c. 43. Pann. l. 7. c. 7. c Matth. 19. d Prov. 18. e al. &. f Glossa ord. ad eumdem locum Matth. In Conc. Forojuliensi, c. 10.

Dixit Dominus [b] in Evangelio [c]: *Quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur, & qui dimissam duxerit, mœchatur.* Sola fornicatio est, quæ uxoris vincat affectum: immò, cùm illa unam carnem in aliam diviserit, & se fornicatione separaverit à marito; non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura [d]: *Qui adulteram tenet, stultus & impius est.* Ubicumque est igitur fornicatio, vel [e] fornicationis suspicio; liberè uxor dimittitur. Et quia poterat [f] accidere, ut aliquis calumniam faceret innocenti, & ob secundam copulam Nuptiarum veteri crimen impingeret; sic priorem dimittere jubetur uxorem, ut secundam primâ vivente non habeat.

III. Idem in Epistola Pauli ad Cor. 1. *c.* 6. in Glossa ordinaria. [fortè c. an. 390. *in Palæstina.*]

Sola viri fornicatio uxorem maculat.

g Ivo, p. 8. c. 42.

In conjugio [g] quis positus quæcumque peccata fecerit, non propriam infuscant conjugem: sed fornicatio uxorem coinquinat: ut jam non sit viro suo licita, sed quasi adultera.

IV. *Item* Joannes Chrysostomus. [fortè c. an. 400.]

Qui uxorem suam dimittere adulteram noluerit, duobus annis pœniteat si ei debitum reddiderit.

h al. adulteratam.

Si quis uxorem suam invenerit adulteram [h], & posteà deinceps placuerit habere eam in matrimonio; duobus annis pœniteat: ideò quia cum adultera commistus sit, quæ adhuc crimine suo non est purgata: aut abstineat se à matrimonio ejus, donec expleatur satisfactio criminis pœnitentiæ suæ: ideò quia post satisfactionem pœnitentiæ non meretur vocari adultera. Similiter, si virum suum uxor invenerit adulterum, non ad imparia judicatur.

¶ Corr. Rom.] Caput hoc non est inventum apud B. Joannem Chrysostomum. Et videtur canon alicujus Concilii, aut Pœnitentialis. Simile quiddam habetur in Concilio Nannetensi, *c.* 12.

« GRATIAN. 2. Pars.

Subauditur, nisi ab adulterio mulier recedere voluerit: quo casu uxorem suam vir recipere potest, nullum periculum ei illaturus. Unde

V. Pelagius Papa Melleo [i] Subdiacono. [fortè c. an. 557. *Romæ.*]

Post pœnitentiam adulterii uxorem vir potest recipere.

i al. Mileto. k Ansel. l. 11. c. 94. l al. dispositione.

De Benedicto [k] quoque, quem uxorem alienam indicasti facinoroso sustulisse spiritu, & in suum hactenus præsumere detinere consortium: si hoc rerum veritas habet, jubemus experientiæ tuæ, ut eum cum ipsa quoque adultera districtè mactare non differas, & calvatos [1] ab invicem separare, & illum quidem ad Lucium defensorem in Apuliæ provinciæ patrimonium sine dilatione fac migrare: illam verò, si quidem maritus suus sine dolo aliquo fortè accipere [2] voluerit, tua ordinatione sub cautela recipiat, nullum ei nihil dumtaxat de cetero simile committenti periculum illaturus. Si verò omnino eam recipere noluerit; in alium quemdam locum, in quo ei non liceat malè vivere, provida eam dispensatione [l] [3] constitue.

¶ Pith. [1] *Calvatos.*] Sic 2. V. C.
[2] *Accipere.*] V. C. *recipere.*
[3] *Dispensatione.*] V. C. *dispositione.*

VI. *Item* ex Pœnitentiali Theodori. [c. an. 680. *in Anglia.*]

Qui adulteræ debitum reddit, tribus annis pœniteat.

m Ans. ibid. al. c. 83.

Si quis [m] uxorem suam scit adulteram, & non vult dimittere eam, sed in matrimonio habere; tribus annis pœniteat: & quamdiu pœnitet α, abstineat se ab illa.

¶ Corr. Rom. α *Et quamdiu pœnitet.*] In plerisque vetustis est, *& quamdiu illa pœnitet.*

VII. *Item* Augustinus ad Pollentium de adulterinis Conjugiis, *lib.* 2. *c.* 6. [c. an. 419. *in Africa.*]

Adulterio purgato per pœnitentiam potest fieri reconciliatio conjugii.

n Sent. 4. dist. 3.

Quòd autem [n] tibi durum videtur, ut post adulterium reconcilietur conjugi conjunx; si fides adsit, non erit